

УДК 343.9

Г. Ю. Нікітіна-Дудікова
ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

СЛІДОВА КАРТИНА НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗАДОВОЛЕННЯ СТАТЕВОЇ ПРИСТРАСТІ НЕПРИРОДНИМ СПОСОБОМ, ВЧИНЕНОГО СТОСОВНО МАЛОЛІТНЬОЇ ОСОБИ

Актуальність теми. Криміналістична характеристика є важливим інструментом у розслідуванні злочину, оскільки дозволяє визначити особливості певного виду злочину, які мають значення для його розкриття.

Під час розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого стосовно малолітньої особи, особливу увагу на себе звертає такий елемент криміналістичної характеристики, як слідова картина.

Слідова картина як обов'язковий елемент криміналістичної характеристики злочину є практичним інструментом і своєрідним орієнтиром у виборі напрямків його розкриття та розслідування. Термін «слідова картина» є дещо умовним поняттям, близьким до понять «слідова обстановка» та «інформаційне середовище», містить як матеріальні, так і ідеальні відображення. Отже, слідова картина (слідова обстановка у широкому її розумінні) як елемент криміналістичної характеристики є абстрактною моделлю слідів злочину, що відображаються у матеріальному середовищі внаслідок його вчинення [1, с. 150–151].

Виходячи з наукової позиції В.С. Кузьмічова і Г.І. Прокопенка, типова слідова картина злочину в її широкій інтерпретації – це сукупність джерел матеріальних та ідеальних відображень у навколишній матеріальній обстановці вчиненого злочину [2, с. 253], тобто сукупність криміналістично значущої інформації про матеріальні та ідеальні сліди, що утворились на місці події та відображають дії її учасників і обставини (місце, час, умови, спосіб) вчинення цієї події.

Є.Д. Лук'янчиков зазначає, що у процесі пізнавальної діяльності з розкриття злочину першочерговим є дослідження його слідів (предметів, фактів), які у подальшому можуть стати судовими доказами, тобто сліди злочину – це джерело інформації для встановлення істини у справі [3, с. 52; 4, с. 14].

Стан наукового дослідження. Слідовій картині злочинів присвятили свої праці Р.С. Белкін, П.Д. Біленчук, В.І. Бояров, Т.В. Варфоломеев, В.М. Глібко, В.Г. Гончаренко, А.В. Іщенко, В.А. Журавель, І.І. Когутич, О.Н. Колесніченко, В.О. Коновалова, В.В. Пясковський, М.В. Салтевський, М.І. Скригонюк, А.В. Старушкевич,

Ю.М. Черноус, В.Ю. Шепітько та ін. Проте питання слідової картини насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого стосовно малолітньої особи, досліджено не повною мірою.

Виклад основного матеріалу. Належне виявлення та фіксація слідів такого злочину має важливе значення для висунення версій щодо його розслідування, осіб, які його вчинили, підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій. А отже, дослідження слідової картини насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого стосовно малолітньої особи, є доволі актуальним.

На думку В.І. Галагана, злочини призводять до певних змін, які відбуваються в органічній та неорганічній природі [5, с. 2]. Такі зміни поділяють на матеріальні (виникають як результат взаємодії різних об'єктів) та ідеальні (суб'єктивні образи об'єктивної дійсності, відображені в пам'яті людини).

Загалом, слідами є зміни у речовій обстановці, сліди-відображення (сліди рук, ніг, транспорту, інструментів тощо), предмети як речові докази, ідеальні сліди (сліди пам'яті людини), запахові сліди і сліди-мікрочастинки [6, с. 194].

Розглядаючи сліди як частину слідової картини вчиненого злочину, вважаємо за необхідне зупинитись на найбільш розповсюджених їх видах під час насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого стосовно малолітньої особи.

Найбільш повну інформацію про подію злочину, особу злочинця, спосіб вчинення злочинних дій, спосіб приховання злочину містять у собі ідеальні сліди злочину.

В.Л. Васильєв визначає ідеальні сліди як інформацію про подію злочину й особу злочинця, яку люди знають і можуть відтворити на допиті [7, с. 440].

Л.О. Суворова визначає ідеальні сліди злочину як криміналістично значущу (кримінально-релевантну) інформацію, сприйняттю й відбиту людиною у вигляді уявних (пам'ятних) образів, яка може бути нею відтворена у вербальній або іншій формі, одержана з її пам'яті засобами, допустимими для використання в кримінальному судочинстві [8, с. 36].

Під час розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого стосовно малолітньої особи, джерелом отримання ідеальних слідів є потерпіла особа, злочинець та свідки. Зрозуміло, що найбільша кількість таких слідів зберігається у потерпілої особи та в особи, яка злочин вчинила.

Зміст ідеальних слідів можна розкрити тільки прийомами та правилами спілкування як процесу обміну інформацією, діалогу слідчого з людьми, що є носіями ідеальних слідів, під час проведення вербальних слідчих (розшукових) дій.

Загалом, ідеальний слід (мисленнєвий образ), який виникає внаслідок відображення, характеризується ознаками, що принципово відрізняють його від матеріального відображення. У криміналістичній літературі робились спроби визначити ознаки ідеальних слідів. До них відносять активність, вибірковість, доцільність, формування і збереження відображень, підсумовування та випереджальний характер.

Крім того, ідеальне відображення (ідеальний слід) має такі характеристики: а) відносну адекватність, тобто воно не тотожне відображуваному об'єкту; б) суб'єктивність, тобто уявний образ несе відбиток джерела (особи), що сприймає світ індивідуально; в) латентність [9, с. 291–292].

Враховуючи те, що потерпілою, а отже, й носієм інформації, є малолітня особа, яка сприймає світ інакше, ніж доросла особа, отримання від неї ідеальних слідів вимагає особливих навичок. Крім того, необхідно врахувати, що дитяче світосприйняття є вибіркоким, тому ідеальні сліди у свідомості малолітнього потерпілого не завжди матимуть достатньо інформації, необхідної для подальшого розслідування.

Саме тому особливої уваги під час розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого стосовно малолітньої особи, потребують матеріальні сліди злочину.

До найбільш криміналістично значущих для розслідування і розкриття цього виду злочину матеріальних слідів насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого стосовно малолітньої особи, належать сліди біологічного походження, якими є кров, сперма, слина, піт, жиропіт, волосся, кістки і тканини, запахові сліди.

Станом на сьогодні порівняно новим є метод ідентифікації особи за запаховими слідами, оскільки комплексні хімічні та біологічні дослідження довели індивідуальність запаху людини [10, с. 74–75]. Єдиним суттєвим недоліком запахових слідів є їх самознищення, тому вони повинні виявлятися та вилучатися у першу чергу.

Запах людини – це складне утворення молекул пахучих речовин, які виділяються внутріш-

німи та зовнішніми органами секреції. Запах людини складається з набору речовин, які можна класифікувати за такими ознаками: а) особисті запахи людини, пов'язані з фізіологічною діяльністю різних залоз, захворюваннями окремих органів, дієтою; б) запахи предметів туалету й особистої гігієни; в) запахи, пов'язані з побутовими і професійними умовами праці і проживання [11, с. 25–29].

Запахові сліди утворюються в результаті безпосереднього контакту різних об'єктів з тілом людини – джерелом, що безперервно генерує пахучі речовини. Ці речовини можна відбирати з тіла, одягу, речей особи, його документів, поверхневих та об'ємних слідів рук, ніг, з тіла й одягу потерпілої особи, з повітря приміщень тощо.

Індивідуальний запах людини міститься на її біологічному матеріалі, зокрема на слідах поту, сечі, волосся, крові, слини, сперми, волосся. Найкраще запахові сліди утримуються на вовняних тканинах, взутті, головних уборах, дерев'яних предметах, вологому ґрунті, снігу, траві. Гірше утримується запах на гладких поверхнях, кам'янистому ґрунті, асфальтних покриттях, металевих виробках.

У закритих приміщеннях запах людини може зберігатись до доби. Навіть у разі короткочасного перебування людини протягом 15–30 хвилин у закритому приміщенні площею до 20 кв. м утворюється запаховий слід. Запахові сліди людини за часом збереження прийнято поділяти на три види: свіжі сліди, нормальні і старі [12, с. 128]. До свіжих належать сліди, якщо з моменту їх утворення минуло не більше години. Нормальними вважаються сліди, якщо вони нанесені не більше трьох годин тому. Якщо з моменту утворення сліду минуло більше трьох годин, слід вважається старим.

Запахові сліди під час розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого стосовно малолітньої особи, мають велике значення, особливо у випадку розкриття злочину «за гарячими слідами». Крім того, враховуючи індивідуальність запаху людини, аналіз запахових слідів дає можливість ідентифікувати розшукувану особу.

Іншим видом слідів біологічного походження під час насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого стосовно малолітньої особи, є сліди крові. Під час виявлення крові на місці події звертається увага на величину і форму слідів, на основі чого можна говорити про механізм їх утворення і про обставини події.

З'ясування способу утворення слідів крові за їх особливостями дозволяє визначити джерело кровотечі, положення в просторі тіла або

предмета, на який потрапила кров, зміну цього положення і його послідовність, напрямок руху крапель крові і відстань, з якої вона потрапила на тіло або предмет, черговість нанесення ушкоджень, що супроводжувались зовнішньою кровотечею, переміщення і позу потерпілої особи в момент стікання з неї крові, заходи, які вживались для видалення крові [13, с. 22].

Розрізняють такі форми слідів крові: від витікання великої маси крові – калюжа; від краплі крові, що падає під дією сили ваги, – пляма; від краплі, що одержала додаткову кінетичну енергію, – пляма від бризок; від великого обсягу або великих крапель крові, що стікають під дією сили ваги, – потік; від зіткнення (дотику) закривавленого предмета або частини тіла з якою-небудь поверхнею – помарка; від повного зіткнення закривавленого предмета або частини тіла з якою-небудь поверхнею – відбиток.

Під час насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого стосовно малолітньої особи, сліди крові можуть залишитись внаслідок опору потерпілої особи та його подолання злочинцем, шляхом застосування фізичного насильства. Тому форми та види слідів крові дозволяють встановити спосіб подолання опору потерпілого та спосіб скоєння злочину.

Оскільки досліджуваний злочин відноситься до статевих злочинів, особливу увагу та велике значення мають сліди сперми, які можуть бути залишені на місці події або на потерпілій особі.

Як правило, у справах за злочинами на сексуальному підґрунті сліди сперми, насамперед, слід шукати на потерпілій особі, її одязі та на можливих предметах обтирання злочинцем. Ці предмети можуть бути як на місці скоєння злочину, так і на шляхах відходу злочинця.

Плями сперми, знайдені на різноманітних предметах, залежно від обставин події, можуть використовуватись для молекулярно-генетичного (геномного) ідентифікаційного аналізу. Об'єктами дослідження часто є плями, виявлені на речах потерпілих. Сперму виявляють візуально на одязі, вона нагадує висохлий крохмаль, клейстер, жорстка на дотик [13, с. 42].

Колір слідів сперми на світлих тканинах сіриватий чи жовтуватий, найбільш інтенсивний у периферійних частинах, сліди мають нерівні краї. На темних тканинах сперма має білуватий, матовий колір. Просочена спермою тканина цупка на дотик, ніби накрохмалена. Якщо предмет має невсмоктуючу чи маловсмоктуючу поверхню, сперма утворює білувато-сіруваті, інколи жовтуваті шкірочки. Якщо статевий злочин супроводжувався порушенням цілості дівочої пліви або іншими кровотечами, то у плямах сперми можуть бути домішки крові, які фарбують таку

пляму в червонуватий чи рожево-червоний колір. Свіжі плями сперми мають специфічний запах [13, с. 43].

Наступним видом слідів біологічного походження, які можуть входити до слідової картини насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого стосовно малолітньої особи, є слина. Слина – це секрет слинних залоз людини, що виділяється у стільникову порожнину і бере участь у травленні, є мутнуватою грузлою рідиною через наявність клітинних елементів. Її висохлі сліди на темних предметах мають злегка білуватий колір. Вона містить генетично зумовлені маркери, за якими можна виявити ідентифікуючі ознаки людини, що залишила сліди.

Під час розслідування досліджуваного виду злочину слину можна вилучити з одягу потерпілої особи, зі змивів зі статевих органів, з недоїдків, пляшок, недопалків, жувальних гумок, виявлених на місці події. Сліди слини дозволяють встановити групову належність крові злочинця.

Також на місці події можна виявити сліди поту та жиропоту. Піт – це продукт потових шкірних залоз, які разом із сальними є похідними шкірного епідермісу і являють собою залозистий апарат шкіри. Жиропіт – це основна частина сліду, залишеного на гладкій поверхні пальцями рук і долонь. Піт і жиропіт визначеної особи мають однакову з кров'ю групову належність. Криміналістичне значення слідів поту та жиропоту обумовлено можливістю встановлення належності предметів особі за наявними у цих виділеннях людини груповими антигенами системи АВ0 [13, с. 45].

На місці події, окрім вище перелічених слідів біологічного походження, також можна виявити волосся. Волосся людини – це рогові утворення шкіри, що покривають майже всю її поверхню. Вільні від волосся лише червона облямівка губ, шкіра долонь і підшов, тильна поверхня третіх фаланг пальців рук і ніг, соски, голівка статевого члена, внутрішня поверхня великих статевих губ. Розрізняють довге товсте волосся голови, бороди і вусів, пахвових западин, лобка і статевих органів; щетинисте волосся брів, вій, носового входу і зовнішнього слухового проходу; пушкове волосся, що покриває всю іншу шкіру.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що кожен слід, залишений на місці події, за умови його правильного дослідження дає можливість відтворити уявну модель злочину, послідовність вчинених злочинцем дій та визначити коло необхідних подальших слідчих (розшукових) дій.

Література

1. Салтевський М.В. Навчально-довідковий посібник з криміналістики / Салтевський М.В., Лукашевич В.Г., Глібок В.М. – К. : Віпол, 1994. – 180 с.

2. Кузьмічов В.С. Криміналістика : [навч. посіб.] / В.С. Кузьмічов, Г.І. Прокопенко ; за заг. ред. В.Г. Гончаренка, Є.М. Моїсеєва. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 368 с.

3. Лук'янчиков Є.Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів : [монографія] / Є.Д. Лук'янчиков – К. : НАВСУ, 2005. – 360 с.

4. Лук'янчиков Є.Д. Інформаційне забезпечення розслідування злочинів (правові і тактико-криміналістичні аспекти) : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза» / Є.Д. Лук'янчиков. – К., 2005. – 36 с.

5. Галаган В.И. Использование следователем информации на первоначальном этапе расследования : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика ; судебная экспертиза» / В.И. Галаган. – К., 1992. – 20 с.

6. Шеремет А.П. Криміналістика : [навч. посіб.] / А.П. Шеремет. – 2-е вид. – К. : Центр учб. літ-ри, 2009. – 472 с.

7. Васильев В.Л. Юридическая психология [учеб. пособ.] / В.Л. Васильев. – 4-е изд., доп. и перераб. – СПб. : Питер, 2002. – С. 440.

8. Суворова Л.А. Идеальные следы в криминалистике / Л.А. Суворова. – М. : Юрлитинформ, 2006. – С. 36.

9. Салтевский М. В. Криминалистика. Всовременном изложении юристов [учеб. и практ. пособ.] / М.В. Салтевский. – Харьков : Рубикон, 1997. – С. 291–292.

10. Безруков В.В. Нове в криміналістиці / В.В. Безруков, А.І. Винберг, М.Г. Майоров, Р.М. Тодоров // Соціально законність. – 1965. – № 10.

11. Біленчук П.Д. Методичні аспекти одорології (науки про запахи) / П.Д. Біленчук, О.М. Марчук // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення розкриття та розслідування злочинів криміналістичними методами. – К. : Укр. акад. внутр. справ, 1992. – С. 25–29.

12. Райт Р.Х. Наука про запахи : [монографія]. – М. : Світ, 1966. – 224 с.

13. Огляд місця події: виявлення та вилучення об'єктів біологічного походження : [метод. рекомендації] / Міністерство внутрішніх справ України, Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр ; [авт.-упоряд.: С.І. Перлін, С.О. Шевцов, Н.М. Косміна, В.В. Іонова]. – Х. : ФОРМ О.В. Чальцев, 2009. – 100 с.

Анотація

Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Слідова картина насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого стосовно малолітньої особи. – Стаття.

У статті розкривається слідова картина насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого стосовно малолітньої особи; визначено основні види слідів, які притаманні вказаному злочину; акцентовано увагу на слідах біологічного характеру.

Ключові слова: слідова картина, сліди, сліди біологічного характеру, насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, малолітня особа.

Аннотация

Никитина-Дудикова А. Ю. Следовая картина насильственного удовлетворения половой страсти неестественным способом, совершенного в отношении малолетнего лица. – Статья.

В статье раскрывается следовая картина насильственного удовлетворения половой страсти неестественным способом, совершенного в отношении малолетнего лица; определены основные виды следов, которые присущи указанному преступлению; акцентировано внимание на следах биологического характера.

Ключевые слова: следовая картина, следы, следы биологического характера, насильственное удовлетворение половой страсти неестественным способом, малолетнее лицо.

Summary

Nikitina-Dudikova H. Y. The trace pattern of violent satisfaction of sexual passion by unnatural means committed against a minor person. – Article.

The article reveals the value of the trace pattern of violent satisfaction of sexual passion by unnatural means committed against a minor person; the basic types of tracks, which are inherent in the crime are defined; the traces of biological nature are emphasized.

Key words: trace pattern, traces, traces of biological nature, violent satisfaction of sexual passion in the unnatural way, minor person.